

MİLLİ MUSIQI FOLKLORUNUN ƏMƏK MAHNILARI NÜMUNƏLƏRİNİN ÖYRƏNİLMƏSİ TARİXİNƏ BİR NƏZƏR

Nəsibə Cəfərağa qızı Cəfərova
Azərbaycan Milli Konservatoriyası
E-mail: ceferova-nesibe@mail.ru

Məqalə Azərbaycanda, bu günədək milli musiqi folkloru janrlarından biri olan əmək mahnıları nümunələrinin toplanması, sistemləşdirilməsi, nota alınması işinin vəziyyəti ilə bağlı aparılmış araşdırmaların nəticələrinə həsr edilmişdir. Bir sıra görkəmli folklorşünasların, bəstəkarların topladıqları folklor əmək mahnılarından nümunələr verilir. Müəllifin fəlsəfə doktorluğu dissertasiya işinin mövzusu ilə bağlı Şəki rayonuna təşkil etdiyi bir neçə fərdi ekspedisiya zamanı topladığı əmək mahnılarından nümunələr göstərilir. Bu nümunələrin not yazıları qeyd olunur və qısa musiqi təhlili aparılır. Müəllif özünü Şəki rayonunun musiqili əmək mahnıları üzrə pioner etnomusiqişünası kimi təqdim edir. Azərbaycanın milli folklorşünaslığında əmək mahnılarının yeri, təkamül prosesi, səciyyəvi xüsusiyyətləri araşdırılır. Dissertasiya işi çərçivəsində tədqiqat obyekti olaraq müəyyənləşdirilmiş digər iki rayonda (Zaqatala və Qax), eləcə də respublikamızın bir sıra digər bölgələrində yayılmış əmək nümunələri ilə Şəkinin əmək nəğmələrinin müqayisəli təhlili aparılır.

Açar sözlər: musiqi folkloru, Şəki musiqi folkloru, əmək nəğmələri, musiqi ekspedisiyası, əmək nəğmələrinin toplanması, notlaşdırma, musiqi təhlili

GİRİŞ

Folklor musiqisi şəxsiyyəti məlum olmayan müəlliflər tərəfindən tarix boyu yaradılmış, xalqın qoruyub saxladığı və şifahi nitq vasitəsilə nəsillərdən nəsillərə ötürərək bu günə qədər bizə çatan musiqi əsərləri kimi xarakterizə olunur. Başqa sözlə folklor musiqisi xalqın tarixinin bir hissəsi kimi yaddaşında saxladığı musiqili yaradıcılıq fəaliyyətinin məhsuludur, bu fəaliyyətin ifadə janrıdır. Digər xalqlar kimi qədim tarixə malik Azərbaycan xalqı da öz təkamülü prosesində xüsusiyyətləri ilə fərqlənən həm janr formaları həm də məzmunun baxımından zəngin folklor nümunələri, o cümlədən musiqi folkloru əsərləri yaratmışdır. Musiqi folkloru Azərbaycan xalqının yaratdığı folklor yaradıcılığının geniş yayılmış və bu günədək yaxşı qorunub saxlanmış tərkib hissələrindən biridir. Janr müxtəlifliyi Azərbaycanın musiqi folklorunu fərqləndirən səciyyəvi xüsusiyyətlərdən biridir və bunlardan biri də əmək nəğmələridir. Milli musiqili əmək folklor nümunələrimizin isə mövzu müxtəlifliyi ilə səciyələndiyini mübaliğəsiz vurğulamaq olar. Demək olar ki, keçmiş nəsillərimiz öz əmək fəaliyyətinin, məşğuliyyət növünün bütün sahələri ilə bağlı folklor nümunələri yaratmışlar. Əkinçilik, heyvadarlıq, toxuculuq fəaliyyətinə həsr edilmiş nəğmələr, nehrə mahnıları deyilənlərə aid bariz nümunələrdir. Eynilə folklor nümunələrimizin müxtəlif bölgələrə, rayonlara adiyatda variasiyalılığı, ifa müxtəlifliyi də diqqətəlayiq haldır.

Fikrimizcə, Azərbaycanın xalqlarının musiqili əmək folkloru (o cümlədən milli folkloru) Ü Hacıbəyli-dən başlayaraq sonrakı tədqiqatçılar tərəfindən kifayət qədər geniş və hərtərəfli şəkildə tədqiq edilmiş olsa da bu günədək lazımı şəkildə öyrənilməmiş region və rayonlar, nümunələr var.

Müəllifin bu məqalədə qarşısına qoyduğu məqsəd də Şəki rayonunun əmək folklorunun bu günədək öyrənilməmiş nümunələrini toplamaq, nota almaq və musiqi təhlilini verməkdir.

ƏSAS HİSSƏ

AZƏRBAYCANDA ƏMƏK MAHNILARININ TOPLANMASI VƏZİYYƏTİ

Bir sıra digər incəsənət növləri kimi əmək mahnıları da bifunksional olub özündə daha çox utilitar (tətbiqi), bəzi hallarda isə estetik yük (təyinatlılıq) daşıyır, yəni əksər hallarda insanların müəyyən tarixi zaman kəsimindəki əmək fəaliyyətinin konkret növlərinin daşdığı funksiya (məqsədi) ilə bağlı olmuşdur (əkinçilik, maldarlıq, toxuculuq və s.). Azərbaycanın milli folklorunun musiqili əmək mahnıları nümunələri ifasına görə əsasən fokal, bəzi hallarda isə vokal-instrumental janrında olur. Bir çox xalqlardan fərqli olaraq instrumental əmək nəğmələri Azərbaycan milli folkloru üçün səciyyəvi hesab edilmir və bu nümunələrə nadir hallarda rast gəlmək olar. Milli əmək nəğmələrinin daha bir xüsusiyyəti onların, məsələn, hər hansı bir dini (məsələn,

Kərbala qətlimanı), tarixi (məsələn, görkəmli şəxslərin mövludu), mövsümi (məsələn, bahar-novruz bayramı) və s. ilə əlaqədar olmamasıdır, yəni istənilən vaxt əmək prosesinin gedişi zamanı ifa edilə bilər.

Digər xalqlarda olduğu kimi Azərbaycanda da xalq musiqisinin milli xüsusiyyətləri müəyyən tarixi inkişaf prosesləri nəticəsində yaranmış, insanların həyat tərz, gündəlik məişət qayğıları, məşğuliyyəti, adət ənələri ilə sıx səbəb-nəticə vəhdətində təzahür etmişdir. Bu proseslərin vahid konseptual bir metodoloji yanaşma ilə tədqiq edilməsi bu sahədə daha uğurlu nəticələrin əldə edilməsi ilə nəticələnə bilər. Deyilənlər kontekstində görkəmli Azərbaycan etnomusiqişünası, milli musiqi folklorumuzun ən məhsuldar və müasir tədqiqatçılarından biri kimi tanınan Fəttah Xalıqzadə "Azərbaycan məhəlli musiqi folkloru" məqaləsində belə yazır: "Etnomusiqişünaslığın elmi-nəzəri və elmi-praktiki yanaşmaları Azərbaycan musiqi folklorunun araşdırılması üçün əlverişli şərait yaradır. Bölgələrdə musiqi folklorunun öyrənilməsi müxtəlif nümunələrin toplanılması ilə başlayır. Etnomusiqişünaslığın qarşısında duran vəzifələrdən biri də folklor musiqisinin özünəməxsus məhəlli, arxaik və yeni xüsusiyyətlərini üzə çıxarmaqdan ibarətdir. Belə araşdırmalar musiqi folklorumuzun qaranlıq və az məlum olan cəhətlərini aşkara çıxarmağa kömək edir" [13, s.96-101].

Etnomusiqişünaslıq elminin təkamül prosesinin araşdırılması nəticəsində məlum olur ki, bu elm sahəsi və onun tərkib hissəsi kimi folklorşünaslıq əksər Avropa ölkələrində XVIII əsrin ortalarından təşəkkül tapmağa başlamışdır. Respublikamızda isə bu sahədə fəaliyyətin başlanğıcı kimi XX əsrin əvvəlləri qəbul edilir. Məhz bu illərdə ilk olaraq Azərbaycan milli musiqi sənətinin banisi Ü.Hacıbəyli və görkəmli bəstəkar Müslüm Maqomayev bu sahədə fəaliyyətə başlamış və xeyli sayda xalq musiqisi toplamışlar. Müxtəlif musiqili folklor janrlarına aid olan nümunələr sırasında əmək nəğmələri də yer alıb. Sonrakı illər toplaqları nümunələri sistemləşdirmiş, janrlar üzrə təsnifatlaşdırmış və xeyli hissəsini nota aldılar. Nəhayət 1927-ci ildə əldə etdikləri nəticələri yekunlaşdıraraq "Azərbaycan türk el nəğmələri" adı altında kitab şəklində nəşr etdirdilər. Məcmuədə xeyli sayda əmək nəğmələrinə də yer verilir. Burada nümunələrin əksəriyyəti qısa musiqi təhlili ilə müşayiət edilir [6].

Maraqlıdır ki, Azərbaycanda yaşayan çıxsaylı xalqların zəngin musiqi folkloru digər millətlərin etnomusiqişünaslarının da diqqətlərini cəlb etmiş və bu sahədə geniş tədqiqat işləri aparmışlar. Məsələn, tanınmış rus etnomusiqişünası Viktor Belyayev hələ sovet dönməsində çap etdirdiyi «Очерки по истории музыки народов СССР» kitabında Azərbaycan əmək nəğmələrinə geniş yer vermiş, onların üslub xüsusiyyətlərini araşdırmışdır [15, s.6-8].

Folklorşünas Əfruz Məmmədova əsasən kiçik həcmli xalq mahnılarının (miniatürlərinin) toplanması və onların quruluş xüsusiyyətlərinin araşdırılması məsələləri ilə tanınmışdır [18, s. 25].

Görkəmli musiqişünas Əhməd İsadadə 1960-ci illər ərzində Naxçıvan, Qarabağ, Lənkəran bölgələrinə, Salyan, Quba, Şəmkir, o cümlədən Qax, Şəki rayonlarına ekspedisiyalarda iştirak etmiş, yüzdən çox folklor nümunələri toplamış, notlaşdırmış, eləcə də xalq musiqi ifaçıları haqqında geniş məlumat əldə etmişdir. O, nəşr etdirdiyi kitabında [10]. Şəki rayonun əmək mahnıları nümunələrinə də geniş yer vermişdir.

Məmmədsaleh İsmayılov Azərbaycan folklorşünaslığına mühüm töhvələr vermiş musiqişünaslardandır. Onun "Azərbaycan xalq musiqisinin janrları" kitabında bir çox əmək nəğmələri toplanmışdır. M. İsmayılovun folklor yaradıcılığını səciyyələndirən xüsusiyyətdən biri də əmək nəğmələrinin bir qolu olan maldarlıq təsərrüfatı ilə bağlı yaranmış folklor nümunələrinə xüsusi diqqət verməsidir [9, s. 19].

Milli musiqi folklorunun toplanılması, yazıya alınması və araşdırılması sahəsində mühüm rol oynamış musiqişünaslardan biri də professor Bayram Hüseynli olmuşdur. Azərbaycan etnomusiqişünaslığında bir çox yeni mövzu və problemlərin ilk dəfə araşdırılması məhz B. Hüseynlinin adı ilə bağlıdır. B.Hüseynli laylalar, mərasim nəğmələri, uşaq mahnıları, instrumental musiqi nümunələri ilə yanaşı, əmək folkloruna dair bir sıra yeni nəğmələr toplayaraq nota salmışdır [16].

Tədqiqatçı Ariz Abduləliyev xeyli sayda əmək nəğmələri, xüsusilə nehrə havaları toplamış və onların musiqi təhlilini vermişdir [1.s.28-29]. Yuxarıda qeyd etdiyimiz kimi instrumental əmək nəğmələri Azərbaycan milli folkloru üçün səciyyəvi hesab edilmir və bu nümunələrə çox az rast gəlmək mümkündür. Ariz Abduləliyevin əsas xidməti də məhz nadir halda rast gəlinən bu janra aid əmək nəğmələrinin toplanması və musiqi dilinin cəhətlərini araşdırması olmuşdur [2].

Yuxarıda adı çəkilən F. Xalıqzadə etnomusiqişünaslıq elminin bir sıra elmi-nəzəri problemlərinin tədqiqi ilə yanaşı praktiki sahədə də məhsuldar işləmiş, müxtəlif musiqili folklor janrlarına, o cümlədən əmək mahnılarına aid çox sayda nümunələr toplamış və onların dərin musiqi təhlilini işləmişdir. Folklorşünaslıq sahəsində ilk addımlarını atan hər bir gənc üçün F. Xalıqzadə yaradıcılığı bir örnək olmuş, milli etnomusiqişünaslığın elmi və praktiki məsələlərinə aid fikirlərindən bəhrələnməyə çalışmışlar. Yaranmış ənənəyə sadıq qalaraq, eləcə də toplanma məkanına və məqalə mözusu-na bilavasitə aidiyyatını nəzərə alaraq burada F. Xalıqzadənin Şəkidən topladığı bir əmək nəğmə-sini nümunə kimi göstərməyi məqsədəuyğun hesab edirik. Nəğmə “Quzuçu” adlanır [17].

Nümunə 1. F. Xalıqzadə. “Quzuçu” nəğməsi

Nəğmə F.Xalıqzadənin «Фольклорные песни из Шеки» məqaləsindən götürülmüşdür. Hörmətli müəllimin topladığı nəğmənin qısa musiqi təhlilini veririk: Ü. Hacıbəylinin “Azərbaycan xalq musiqisinin əsasları” fundamental əsərinin nəzəri qayəsinə əsaslanaraq [7] demək olar ki, Musiqi rəvan hərəkət etsə də, ikinci cümlədə “mi” səsinə “lya” səsinə kvarta həcmində sıçrayışa rast gəlirik.

Nəğmə “sol” mayəli şur məqamına əsaslanır və hər iki cümləsi mayə ətrafında gəzişərək tamamlanır. Təhlil etdiyimiz nəğmənin melodiya ölçüsü 6/8-dır və iki cümləli period formasında yazılmışdır.

Musiqi tədqiqatçısı Əliyev.R.M. Azərbaycan şifahi xalq ədəbiyyatının müasir aktual problemlərinin həlli məsələlərinə həsr edilmiş əsərində bu kimi nəğmələrin yaranmasını sayə mərasimi ilə əlaqələndirir. Qədim zamanların heyvandarı öz davarını əzizləmək, qayğısına qalmaq, artımı təmin etmək üçün nəğmələr qoşur [5].

Azad Nəbiyevə görə Azərbaycan folklorunda yer alan bu kimi əmək nəğmələri 7-lik şeirlərdir və əsasən bayatı formasından istifadə edilir [11, s.12].

Sonda qeyd edək ki, yuxarıda adları çəkilən tədqiqatçılardan başqa Soltan Hacıbəyov [8], Faiq Cələbiyev [4], Səadət Abdullayeva [14], Səadət Şirinova [12] və digərləri də milli musiqili folklor nümunələrinin toplamışı və tədqiq edilməsi işinə tövhələr vermişlər.

MÜƏLLİFİN ŞƏKİYƏ MUSIQİ EKSPEDİSİYALARININ NƏTİCƏLƏRİ HAQQINDA

Müəllif sənətsünaslıq üzrə fəlsəfə doktorluğu üzrə dissertasiyası çərçivəsində tədqiqat işi aparmaq məqsədilə 2019-2022-ci illər ərzində Azərbaycanın Şimal-Qərb bölgəsinin Şəki, Zaqatala, Qax rayonlarına fərdi qaydada bir neçə ekspedisiya təşkil etmiş və milli folklorla əlaqəli əmək nəğmələrinin toplanmasına cəhd etmişdir. Elmi işin mövzusunun əmək nəğmələri ilə bağlı olmasına baxmayaraq folklorun digər janrlarına aid nümunələri, o cümlədən uşaqla bağlı yaranan oxşama, layla və ninniləri[3], əmək məşğuliyyəti ilə bağlı nehrə, sağım havalarını, məhsul yığımı ilə bağlı olan mahnıları, toy, yas, dini mərasim mahnılarını, el sənətkarlarının ifa etdikləri instrumental musiqi nümunələrini də toplayağa çalışdıq.

Göstərilən səylərə baxmayaraq sayca ən az topladığımız musiqili əmək nəğmələri oldu. Bu bir sıra obyektiv və subyektiv problemlərlə bağlı idi. İlk növbədə bu müasir elmi-texniki inkişaf la, yeni texnika və texnologiyaların tətbiqi ilə bağlıdır: müasir vasitələrdən istifadə edilməsi nəticəsində əksər arxaik məşğuliyyət sahələri sıradan çıxmış, avtomatlaşdırma və mexanikləşdirmə nəticəsində əl əməyinin tətbiqinə ehtiyac qalmamışdır. İkinci bir səbəb yeni nəslin nənə-babalarımızın vaxtilə ifa etdikləri nəğmələri unutmasında, əvvəlki nəsillərin əmək prosesində istifadə etdikləri vasitələrin it-bat olmasındadır. Məsələn, hələ 40-50 il bundan əvvəl kəndlərdə yağ almaq üçün geniş istifadə edilən nehrələr getdikcə daha da təkmilləşdirilən müxtəlif konstruksiyalı elektrik separatorları ilə əvəz edilmişdir. O vaxtlar nehrəni çalxayan zaman nəğmə oxuyan nə-

nələrimiz dünyasını dəyişmiş, hazırda isə nehrədən istifadəyə ehtiyac aradan qaxmışdır.. Eyni sözlər digər növ əmək fəaliyyəti (sağım, taxıl biçimi, toxum səpini, palaz və kilim toxunuşu və s.) prosesində oxunan nəğmə və havalara da aid edilə bilər. Buna baxmayaraq, məsələn, nehrə havalarını xatırlayan xeyli sayda ahıl nənələr və yaşlı qadınlara rast gəldik. Bu insanlar xahişimizi məmnuniyyətlə qəbul edim bizim üçün müxtəlif nehrə havaları ifa etdilər və biz onları yazıya aldığımız. Sonradan bu folklor nümunələri müəllif tərəfindən nota alınmış və musiqi təhlili aparılmışdır.

Şəkinin kəndlərində indinin özündə belə oxunan əmək mahnıları arasında nisbətən yetkin şəkildə qorunub saxlanan holavarlardır. Holavarların əsas mövzuları əməyin əhəmiyyətini, kəndli işinin çətinliyini nəzərə çatdırmaq, ağır işdə onların əməyini yüngülləşdirən ev heyvanlarının tərfi ilə əlaqədardır. Ekspedisiya zamanı əldə etdiyimiz bir neçə əmək mahnısını qeyd etməyi məqsəduyğun hesab edirik.

Şəki rayonunun Baş Göynük kəndində 1951-ci il təvəllüdlü Gülarə Hacıyeva bir holavar mahnısını oxudu.

Nota köçürdü: Cəfərova Nəsimə

Nümunə 2. Dilarə Hacıyevanın ifasında “Ho-ha” mahnısı

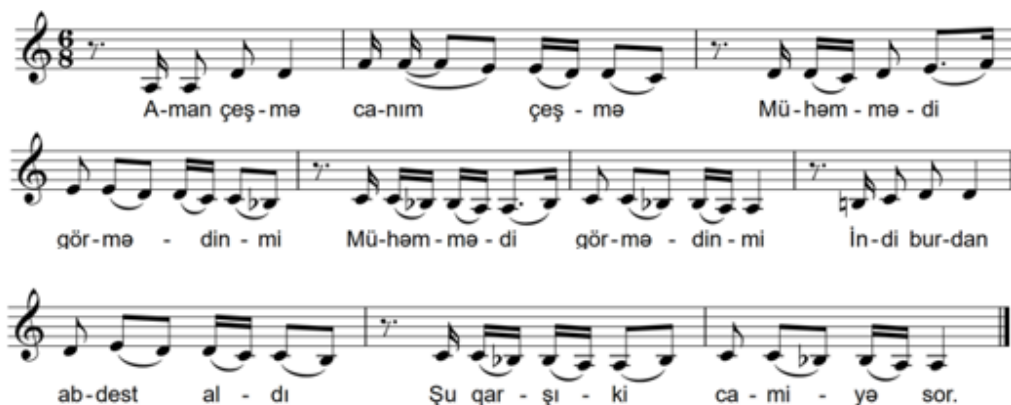
Bu musiqi parçasında “ho” hissəsiyi ilə öküzin, inəyin qədim totem olması, ona nəğmələr qoşulması halı qabardılır. İlk “ho” nəğməsi əkin zamanı cütə qoşulmuş heyvana çağırış kimi səslənir. Səsin uzadılması ritmik hərəkətlərin, ahəngin müşayiəti ilə birgəlik təşkil edir. “Ho-ha” ifadəsinin mənşəyini əkinçi nəğmələrində təkrar olunan “ho” hissəsiyi ilə izah etmək olar. Öküzü işə cəlb etmək məqsədilə cütçü tərəfindən “çağıрмаq”, “səsləmək” mənasında “holamaq” felindən istifadə olunur. Əmək nəğmələrinin əsas etibarilə 2-3 hecadan ibarət olması digər müəlliflər tərəfindən də təsdiq edilir [11].

Bir cümlədən ibarət olan “ho-ho” nümunəsində inək oxşamasının ölçüsünü dəqiq müəyyənləşdirmək mümkün olmur Nümunə “İya” mayəli şur məqamındadır.

“Çəşmə” adlanan bu nümunəni Şəki rayonunun Babaratma kəndinin sakini Şərafət Salamova oxudu

Nota köçürdü: Cəfərova Nəsimə

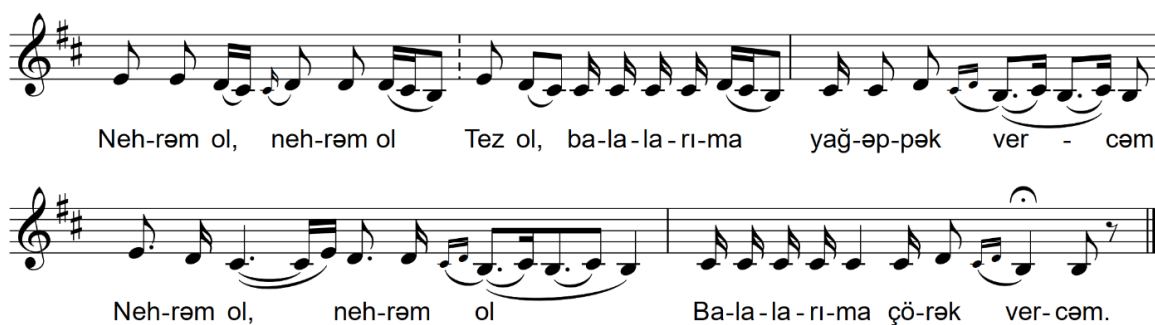
Nəğmənin melodiyası şur məqamı üçün səciyyəvi olan intonasionalara əsaslanır. İlk musiqi düzümlü məqamın “İya” səsinə-mayəyə istinadla yaranır. İkinci musiqi düzümündə mayənin üst aparıcı tonundan yuxarı doğru rəvan hərəkət, mayənin kvintasından aşağıya doğru istiqamətlənməklə əmələ gələn melodiya qeyd olunur. Xalis kvinta həcmində inkişaf edən melodiya şur məqamına xas olan alterasiya aydın görünür. Çəsmə nəğməsi 6/8 vəznə əsaslanan metr-ritmik təşkilin əsasında qurulmuşdur.

Digər nehrə havasını Şəkidə Baş Göynük kəndindən olan hal hazırda həmin rayonun Aşağı Göynük sakini 2019-cu il avqustun 5-i tarixində ekspedisiya apardığımız zaman informatlardan biri olan Məcədova Məkkədən eşitdik və nota aldıq.

Nehrə havası

Nota köçürdü: Cəfərova Nəsimə

Nümunə 3. Nehrə havası

Nehrə havasında (nümunə 3) övladına yemək vermək üçün, yağın tez gəlməsini arzulayan ananın narahatlığı hiss olunur. Melodiya dəyişkən ölçülü, “si” mayəli segah məqamında, 2 cümləli period formasında yazılmışdır. 3 xanə+2 xanə. Birinci cümlə VIII pərdədən (əsas tonun kvintasının üst aparıcı tonu) mayəyə doğru hərəkəti edərək melodiyanı əmələ gətirir.

Nehrə havasının diapzonu xalis kvinta həcmindədir

Əmək mahnılarının bir qismini də xalçaçılıqla əlaqədar hana nəğmələri təşkil edir.

Azərbaycan xalçaları öz gözəlliyinə, rəngarəngliyinə, çalarlarına, orijinallığına görə bütün dünyada tanınır və qədim ənənələrə malikdir. Təsadüfi deyil ki, Azərbaycan xalçası 2010-cu ildə Nayrobidə (Kenya) keçirilən YUNESKO-nun V sessiyasında Qeyri Maddi Mədəni İrs siyahısına daxil edilmişdir.

Ekspediya zamanı topladığımız materialların təhlili Şəkinin musiqili folkloru və xüsusi hal kimi əmək folkloru haqqında müəyyən umimiləşdirmələr aparmağa imkan verir. İlk növbədə qeyd edilməlidir ki, Şəki rayonunun folkloru zəngin ənənələri, geniş janr rəngarəngliyi, özünəməxsus ifa-

çılıq xüsusiyyətləri ilə seçilir. Şəki rayonunun şifahi musiqi folklorunun Azərbaycanın digər bölgələri ilə müqayisəsi göstərir ki, bu rayonların nəğmə və havaları bir sıra ümumi, eləcə də məxsusi əlamətlərə, cəhətlərə malikdir. Araşdırmalar nəticəsində məlum olur ki, Şəki rayonunun və bu coğrafi-inzibati bölgəyə daxil olan digər iki rayonun-Qax və Zaqatala rayonlarının musiqi folklorunun müqayisəsi onların mövcudluq şəraiti, hazırkı durumu, eləcə də musiqi dilinin başlıca xüsusiyyətləri arasında oxşarlıq var. Belə ki, ənənəvi şifahi musiqili janrlar bölgədə geniş intişar tapmışdır. Bölgənin əmək nəğmələrini oturaq həyat şəraitinə keçən əcdadlarımızın erkən nəğmələri hesab edirik. Rayon folklorunun əmək nəğmələri çoxvariantlılıq məsələlərinə görə fərqlənir və özünəməxsus musiqi-üslub xarakteri var. İlkin yaranışda bir səslili və ya iki səslili olan bu nəğmələr insanın sevincini, qəzəbini, təəccübünü, inamını əks etdirmişdir [5, s.68-73] və Azərbaycan xalqının musiqi təfəkkürünün melodiya, məqam, intonasiya, ritm, temperasiya sistemlərinin formalaşmasında mühüm rol oynamışdır. Bu mahnıların əksəriyyəti diatonikliyi çox da böyük olmayan diapazonu ilə fərqlənir və daha çox şur və segah məqamlarına əsaslanır. Nümunə kimi göstərilmiş mahnıların hər üçü şur məqamındadır. 1 və 3 mahnılarının oxşarlığı əsasən interval sıçrayışlarına, məqam və sabit metr ölçüsünə malik olmalarındadır. İkinci nümunənin metr-ritmik quruluşu isə sərbəst ritmə və daha arxaik əlamətlərə malikdir. Hesab edirik ki, Şəki mühitədə bəzi nümunələrin nisbətən iri həcmli olmasına baxmayaraq kiçik həcmli nəğmələr bu rayon üçün daha səciyyəvidir. Digər maraqlı cəhət ondan ibarətdir ki, bölgənin hər üç rayonunda ifa edilən eyni mövzuya malik oxşar nəğmələrin mətnində və melodiyasında yerli şivələrdən yaranan fərqlər aydın görünür. Şəki folklorunu bölgədən kənar digər rayonların folkloru ilə müqayisə etdikdə belə qənaətə gəlirik ki, Şəkinin sağım havaları Lənkəran və Qarabağ ərazilərində yayılanlarla, nehrə havaları isə Şamaxıda oxunanlarla daha çox oxşardır.

YEKUN NƏTİCƏ

Məqalədə milli musiqi sənətimizin banisi Ü.Hacıbəylidən başlayaraq bu günədək Azərbaycan folklor əmək musiqisi nümunələrinin toplanılması, sistemləşdirilməsi və təsnif edilməsi, nota alınması sahəsində fəaiyyət göstərmiş bir sıra görkəmli incəsənət xadimlərinin tədqiqat işləri xronoloji qaydada araşdırılmış və onların əsərlərindən nümunələr verilmişdir. Müəllifin Şəki rayonuna təşkil etdiyi fərdi ekspedisiyalar zamanı topladığı və nota aldığı əmək mahnılarından üçü nümunə kimi qeyd edilmişdir. Bu nümunələrin melodiya, məqam, intonasiya, ritm, temperasiya, diatonika və s. xüsusiyyətləri müəyyənləşdirilmişdir. Müəllif Şəkidən topladığı nümunələri respublikamızın eyni bölgəsinə daxil olan qonşu Qax və Zaqatala rayonlarında oxunan əmək nəğmələri ilə müqayisə etmiş, fərqli və oxşar cəhətlərini aşkarlamışdır. Qax və Zaqatala rayonlarında bir sıra xalqlar yaşadığı üçün bu rayonların musiqisi biraz fərqlənir. O cümlədən deyə bilər ki, Şəki rayoununda daha çox variantlılığa rast gəldik. Daha çox melodiyavari hərəkət bu rayon folklor musiqi üçün əsas elementdir. Eynilə də öz nümunələrini bölgədən kənar bir sıra digər rayonların əmək mahnıları ilə müqayisə etmiş və belə qənaətə gəlmişdir ki, Şəkinin sağım havaları Lənkəran, Şamaxı və Qarabağ havaları ilə, nehrə havaları isə Şamaxı nəğmələri ilə daha çox oxşardır. Aralarındakı fərq isə əsas etibarilə eyni mətnlərin yerli şivələrlə ifa variasiyalarında və bəzi məqam xüsusiyyətlərində, (“Ho-ha”, “Çeşmə” lya mayəli şur, “nehrə havası” isə si mayəli segah məqamına əsaslanır), strukturunda, diapazonda (belə ki, fikir versək görürük ki, “Ho-ha” kiçik tersiya diapazoununda olması ilə digər nümunələrdən seçilir), metr-ritmik baxımından “Ho-ha” səkkizlik və çərək notlar üzərində qurulmuşdur, digər nümunələr səkkizlik və onaltılıq notlardan təşkil olunması, punktir ritmdən istifadə olması onlar arasında oxşarlıq xəbər verir.. Folklor mahnılarının toplanması ilə bağlı bir sıra obyektiv və subyektiv problemlər sadalanmış, elmi ekspedisiyaların təşkili prosesinin sürətləndirilməsinin məqsədəuyğunluğu tövsiyə edilmişdir.

ƏDƏBİYYAT

1. Abdulləliyev A. Ə. Nehrə haqqında havalar // – Bakı: Elm və həyat, – 1986. №12, – s. 28-29.
2. Abdulləliyev A. Ə. Instrumental əmək folkloru. // Etnomusiqişünaslıq № 3-4 (37), -2008. s.90-95
3. Cəfərova. N.C. Simal-qərb regionunda ninni və laylaların toplanmasına dair // Konservatoriya, 2022, № 1 (54)/№ 2 (55), s. 79-91.
4. Çələbi F.İ. Şəkinin folkloruna bir nəzər. Azərbaycan folkloru antologiyası, VI kitab. Şəki folkloru. Red. Y.Qarayev. B.: Səda, II cild, 2002, -366 s.
5. Əliyev. R. M. Azərbaycan şifahi xalq ədəbiyyatı (Müasir aktual problemlər) / - Bakı, 2014.-350 s.
6. Hacıbəyov Ü. Ə., M.Maqomayev Azərbaycan el nəğmələri: / төрт. ed. -Bakı: Işıq,-1985.-67 s.
7. Hacıbəyli Ü. Ə. (1985) Azərbaycan xalq musiqisinin əsasları. Elektron versiyası. http://musbook.musigidunya.az/az/line_kvarts_shur.html (müraciət tarixi-28.09.22).
8. Hacıbəyov S. Azərbaycan xalq mahnıları Azərbaycan Dövlət Musiqi Nəşriyyatı. Bakı.1957. -s.13.
9. İsmayilov, M.C. Azərbaycan xalq musiqisinin janrları / M.C.İsmayilov.-Bakı: Işıq,-1984. -100 s.
10. İsayadə A. Ə., Məmmədov N. H. (1984) Azərbaycan xalq mahnıları və oyun havaları.B.: Elm və təhsil, -74 s.
- 11.Nəbiyev A. M. Azərbaycan xalq oyunları .Azərbaycan şifahi xalq ədəbiyyatı Bakı .Çıraq. 2019.
12. Şirnova S.T. Şəkinin musiqi folkloru: sənətsünaslıq üzrə fəlsəfə doktoru dissertasiyası / Bakı, 2009. -314 s.
13. Xalıqzadə F.X. Azərbaycan məhəlli musiqi folkloru // Bakı: Folklore and Ethnography, 2013. №3, -s. 96-101.
14. Абдуллаева.С.А. Азербайджанская инструментальная музыка. М.: Музыка, 1990. с. 104 (составитель и автор вступления)
15. Беляев, В. М. Очерки по истории музыки народов СССР / В.М.Беляев.-Москва: Музгиз,-в 2-х вып. Вып. 1. – 1962.-330 с. Вып. 2: 1963. -340 с.
16. Гусейнли Б.Х., Керимова Т.М., Али Керимов. М.: Советский композитор, 1985. 50 с.
17. Халыгзаде Ф. Х. «Фольклорные песни из Шеки» // “Folklore and Ethnography” 2006, -s.44-53
18. Мамедова, А.З. Музыкальные миниатюры Азербайджана (народные песни-основные особенности строения) / А.З.Мамедова.-Баку: Элм,-1990. -128 с.

A BRIEF EXCURSION INTO THE HISTORY OF THE STUDY OF SAMPLES OF LABOR SONGS OF NATIONAL MUSICAL FOLKLORE

N.J. Jafarova

The article is devoted to the results of studies carried out in Azerbaijan on the state of collection, systematization and notation of samples of labor songs, which are one of the genres of national musical folklore. Examples of folklore songs collected by a number of prominent folklorists and composers are given. Samples of work songs are shown, collected by the author during several separate expeditions to the Sheki region, related to the topic of his PhD dissertation. The notes of these samples are shown and a brief musical analysis is carried out. The author introduces himself as a pioneer ethnomusicologist on the musical labor songs of the Shaki region. Изучается место трудовых песен, их эволюционный процесс, характерные черты в национальном фольклоре Азербайджана. As part of the dissertation work, a comparative analysis of Sheki labor songs with labor samples common in two other regions (Zagatala and Gakh), as well as in a number of other regions of our republic, identified as an object of study, was carried out.

Keywords: *Musical folklore, Sheki musical folklore, labor songs, musical expedition, collection of labor songs, notation, musical analysis*

КРАТКИЙ ЭКСКУРС В ИСТОРИЮ ИЗУЧЕНИЯ ОБРАЗЦОВ ТРУДОВЫХ ПЕСЕН НАЦИОНАЛЬНОГО МУЗЫКАЛЬНОГО ФОЛЬКЛОРА

Н. Дж. Джафарова

Статья посвящена результатам проведенных в Азербайджане исследований состояния сбора, систематизации и нотации образцов трудовых песен, являющихся одним из жанров национального музыкального фольклора. Приведены примеры песенных произведений фольклора, собранных рядом выдающихся фольклористов и композиторов. Показаны образцы трудовых песен, собранные автором в ходе нескольких отдельных экспедиций в Шекинский район, связанные с темой его диссертации на степен ь доктора философии. Показаны ноты этих образцов и проводится краткий музыкальный анализ. Автор представляет себя пионером-этномузыковедом по музыкальным трудовым песням района Шаки. Исследуется место трудовых песен в &национальном фольклористике Азербайджана, их эволюционный процесс, характерные черты. В рамках диссертационной работы проведен сравнительный анализ шекинских трудовых песен с трудовыми образцами, распространенными в двух других районах &региона, выделенных в качестве объекта исследования (Загатальском и Гахском), а также в ряде других регионов республики.

Ключевые слова. Музыкальный фольклор, Шекинский музыкальный фольклор, трудовые песни, музыкальная экспедиция, сбор трудовых песен, нотация, музыкальный анализ